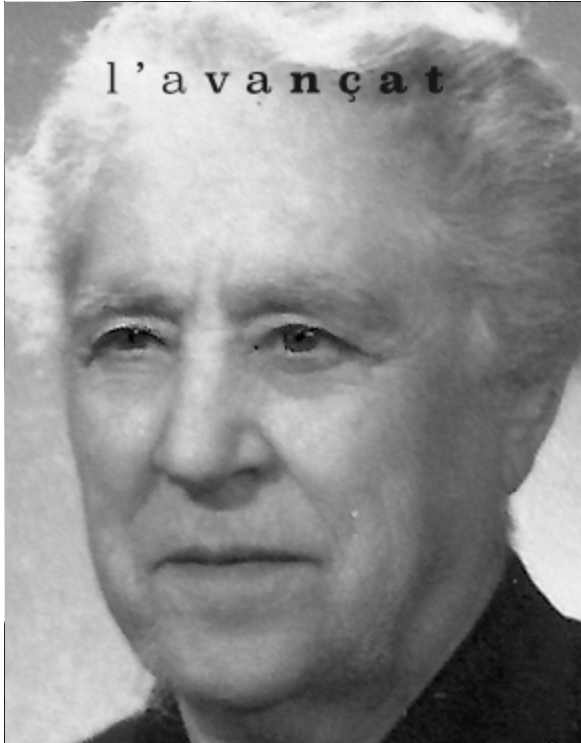

Víctor Català

7 Setembre 2021

Víctor Català, Caterina Albert i Paradís (1869-1966) «portà una vida reclosa i no abandonà mai la seva localitat», segons l'Enciclopèdia Catalana i uns quants manuals escolars. Altres fonts afirmen que viatjà per Europa, sobretot a Itàlia; que alternà l'Escala i Barcelona a partir del 1904; que coneixia els barris baixos com el palmell de la seva mà; que llegia quatre llengües i intimava amb altres tantes literatures. El 1898 va fer el seu debut als Jocs Florals d'Olot amb *La infanticida*, monòleg teatral premiat i vetat immediatament en saber-se que era escrit per una dona; fins un cop morta l'autora no va ser dut a escena, el 1967. Ja sota pseudònim masculí per poder escriure en pau, entre el 1901 i el 1907 Víctor Català publica la part més celebrada de la seva obra, *Drames rurals*, *Ombrívoles*, *Caires vius* i *Solitud* —una obra mestra concebuda en les pitjors condicions, des del capçal de la mare malalta, i que s'imprimí per entregues a mesura que les rebia l'editor l'endemà d'haver-se escrit. Al cap de deu anys de silenci, el 1918 comença la publicació, també per entregues, d'*Un film (3.000 metres)*, novel·la immediatament desqualificada per la crítica com una obra en què l'autora emprèn «camins errats i arbitraris»; un segle més tard, reeditada per Club Editor, seria un dels llibres més venuts per Sant Jordi. El 1920 surt un nou aplec de contes, *La Mare Balena*, i deu anys més tard *Contrallums*; aquesta vegada el silenci de Caterina Albert dura quinze anys, enmig dels quals passa la guerra. *Mosaic III*, publicat el 1946, és una de les primeres obres escrites en català que el Règim autoritza. Vindran dos reculls més, *Jubileu* (1950) i *Vida mòlta* (1951). Club Editor ha recuperat la seva narrativa completa i prepara nous volums d'inèdits descoberts a l'Arxiu Municipal de l'Escala, que en custodia el fons.

Mosaic és l'únic llibre que Caterina Albert va escriure en primera persona. Aquesta vegada el camí no el fa la imaginació: són episodis d'infància, impresos tan vivament en la memòria que esclaten amb frescor quan l'autora, a prop de complir vuitanta anys, els rescata, com faran més tard les seves germanes Nathalie Sarraute o Alice Munro.

Per què tornar a la infància? Pel plaer de retrobar les coses que has estimat en aquest món, siguin l'àvia o una gallina. I per refer el camí que va de la prehistòria individual, en què una criatura de quatre anys es rebel·la per defensar el seu albir, a l'exercici conscient d'un art que nia en tu i et transforma per poc que el deixis.

Publicat el 1946 en una versió reduïda, *Mosaic III* apareix avui amb disset peces inèdites retrobades per Blanca Llum Vidal i Agnès Prats a l'Arxiu Municipal de l'Escala. És una excavació en la *intimitat*, aquest fonament invisible que precedeix tota gran obra i on es construeix la llibertat interior. En femení, malgrat el pseudònim que Caterina Albert no va abandonar mai — com qui fa un últim pam-i-pipa: *en masculí m'aixeco les faldilles*.

Les pintures rupestres

Tothom, per humil que sia, té en aquest món no sols la seva història, sinó també la seva prehistòria. Les coves d'Altimira de la meua prehistòria foren els llibres escolars, primer, i després una paret del nostre menjador.

La meua mare era amiga de la professora de la vila, i creient que jo trauria més profit de perllongar l'estada en l'escola que de córrer per casa, pregà a aquella senyora que me retingués cada matí una estoneta més que a les altres nenes sota son domini, per lo que no venien a buscar-me fins a la una, malgrat que se pleguessin les classes a les dotze. Però era que la meua mare no sabia que així que queien del cel aquelles dotze beneïtes campanades i el toc d'oració corresponent, la professora cuitava a endossar la visita—peça de respecte que usaven les senyores en aquella època— i es llançava al carrer acte seguit. La senyora professora era molt dinàmica —que diríem amb terminologia d'avui— i d'una gran sociabilitat. Quan tenia enlestides les seves obligacions docents, anava a veure malalts, a fer compres, a saludar amics i a mil altres comeses que li permetessin estar lluny de l'ergàstula, fins a l'hora de dinar, deixant per guardiana del col·legi alguna de les nenes grans —generalment, una que se deia Esperança— amb l'encàrrec de que vigilés, fent-les estudiar, a les més petites, les quals, havent comès qualche petit mancament, estaven castigades, i a mi, que, com he dit, per voler dels meus, quedava retinguda allí més estona que el cos d'exèrcit titular.

I era aleshores, en aquella horeta lliure del *puntero*, de les preguntes estermendidores i de la mirada punyent i dreturera de la senyora professora, quan la costura —com ne deia tothom— devenia menys ingratement impressionant per a mi. I és que aleshores el petit galliner, lliurat enterament a son antoix, feia de les seves, sota l'ègida benigna i companyívola de la guardiana. Les nenes corrien d'ací d'allà, jugant a cuit entre les taules, entrant i eixint del terradet —amb gran perill per a les flors dels terraplens—, retallant auques de rodolins, empastifant-ho tot amb calcomanies —molt de moda per aquells anys—, prenent-se, les que aparentaven voler consagrar-se als *debers* que els havien estat imposats, els tinters l'una a l'altra i vessant, en les disputes, la tinta pel sòl o sobre els cartipassos, etcètera, etcètera... A son torn, la mainadera accidental, amb la major tranquil·litat, feia ganxet o mitja, curava del fogó i de tirar, a son punt, la minestra a l'olla i quan estava llesta de tot lo que se li havia ordenat, se donava al més curiós esplai de què jo haja tingut coneixença en la vida.

Entre la porta de la cuina i la finestra del fons hi havia una tarima alta i ampla —el *tablado*, en dèiem— des d'on, asseguda en son setial i darrera l'escrivania, la professora dominava tota la sala; i, arrimats al *tablado*, enfilant el raig de la finestra, els bancs dels pàrvuls més petits; uns bancs sens espatller, que no muntaven gaire més d'un pam del sòl. En un d'aquells bancs, i amb l'esquena aplaçada en el *tablado*, s'asseia l'Esperança, l'encarregada de l'escola. Era una noia alta alta, que tenia les cames molt llargues. D'arronsar-les a l'asseure's, els genolls se li haurien ficat sota la barba, però no les hi tenia pas, d'arronsades, al contrari: les estirava de tota sa longitud desmesurada, i aleshores les nenes renoueres, que ja sabien de què anava, corrien amatents, aplegant-se al seu entorn; i mentres ella, la mainadera accidental, reprenia tranquil·lament la mitja o el ganxet, les nenes, asseient-se al sòl dels rajols, la descalçaven i es posaven a... fer-li

pessigolles, molt delicadament, en les plantes dels peus, sens que l'obsequiada fes el més petit moviment per a enretirar-les, ans demostrant en el rostre i en l'actitud una beata complacència... Mentrestant jo, isolada en l'extrem d'una taula, contemplava, sempre amb la mateixa curiositat —i, val a dir-ho, amb la mateixa repugnància—, aquell estrany espectacle.

Alguna vegada m'havien convidat a ésser de la colla, mes jo, vexada en la meva dignitat de criatura correcta i polida, malgrat la meva innata tímidesa, havia contestat sempre resoltament que no. Quietona, immòbil com una santeta, del punt en què eixia la mestra fins que venien a cercar-me, anava fent dibuixos —que eren la meva dèria predilecta, la meva veritable fal·lera. Tot al volt de l'aula, enlaire enlaire, gairebé arran del cel ras, hi havia una renglera de cartels, amb petits gravats en color. Aquells gravats, figurant casetes, animals, utensilis, etc., posats a tothora davant de mos ulls, constituïen per a mi una veritable temptació, però la meva ciència, que no estava a la mida de la meva devoció, no reeixia a copiar bé lo que veia, per lo que acabà per resultar-me més còmode inventar, o fer originals, que reproduir balbament. I allà fou l'embrutar a doll llibres i cartipassos; i significo abundor perquè les altres nenes, admirant aviat la meva manya, superior a la llur, en les arts del dibuix, me demanaven repetidament que il·lustrés els seus quaderns.

Les meves condeixebles figuraven, per exemple, les cares, posant, amb desvergonyida ingenuïtat, un 2 sobre un 4, i les orelles, traçant la carbasseta sencera d'un 8; mes jo, desdenyant aquella tècnica sens lluc ni sentiment, intentava escarnir, en lo que m'era possible, l'aire de lo que veia, esquematitzant treballosament perfils que es retiessin al natural, dissimulant, fonent la claretat desvergonyida de les xifres amb retocs adients i convertint el 8 de les orelles en un gràcil 3... cap per avall, o sia amb la panxeta superior una mica més grassa que la inferior. De més a més, les altres nenes posaven dos ulls en les cares de perfil —úniques que s'arriscaven a interpretar—, i jo només n'hi posava un; un bell ull ovalat en forma d'ou, amb la seva nineta cercolar enmig i amb un joc de pestanyes tirant amunt i avall, que els hi donaven un exasperat verisme.

Tan punt vaig sentir-me una mica imposada de les testes, vaig llançar-me, resolta, a la composició, i allà s'escaigué mon lluïment, el clou de ma destresa, francament inigualada ja per mes companyes si no d'estudis, d'aula. La primera *víctima* fou la *Gramàtica castellana*. Per aquella època me l'havien donada a estudiar i com fos que quan tot just havia confegit la primera lliçó de la primera plana —qual text començava a la meitat del blanc—, me vaig posar malalta, deixant d'anar a l'escola, ja no vaig estudiar més la gramàtica —que, entre parèntesi, m'era profundament antipàtica—, per lo que la ciència concentrada en aquella mitja plana és la que m'ha servit per a tota la vida.

De totes maneres, si aquell llibre no serví per a revelar-me els misteris de la llengua castellana, serví, en canvi, perfectament, com a àlbum d'estudis gràfics. Encar deu rodar per algun calaix oblidat d'alguna vella caixa —car jo, aleshores, no rompia ni perdia mai res—, i en ella, en la part interior de sa tapa, podria admirar-se la reproducció —fidelíssima, a mon entendre— d'una bella escena.

En aquell temps jo era tan petiteta que encar no havia estat enlloc fora de la vila i tenia de totes les coses una idea absolutament personal. Així, vaig voler perpetuar en la gramàtica castellana la sortida d'una diligència i com mai n'havia vista cap —puix no s'estilava per allà altra eina de locomoció que el carro i la tartana—, vaig demanar auxili a la imaginació i vaig representar la diligència de la següent manera: una mena de caixó, divís, horitzontalment, per la meitat, amb la part inferior, espessa —la fusta—, i la superior, envidrada. Aquesta darrera part aixecà en mi grans dubtes i maldecaps. Perquè no semblés una roba a *quadros*—interpretació que vaig témer podessin donar-li, encar que ningú la va veure mai—, vaig dibuixar els vidres desiguals, uns més xics, altres més grossos. Coronava la diligència

una barana de ferro, a través de quin reixat se veien els paquets de la càrrega. De la part inferior del caixó penjaven dues rodes, una més grossa que l'altra. No sé d'on hauria tret la informació, però jo tenia la certesa de que les coses anaven així. Com la diligència estava representada de perfil, no se veien més que les rodes d'una banda. I com la davantera —la petita— no tocava a terra, no sé com hauria pogut solucionar que la diligència hagués rutllat conservant l'horitzontal, però no arribà a formalitzar-se el conflicte tota vegada que la diligència figurava aturada en el moment de dibuixar-la i ja que una de les rodes no descansés en el sòl, sostenia l'artefacte un peu dret —el descans que jo havia vist que lluien els carros i tartanes—; i darrera de la diligència hi havia el pujador, en forma d'escaleta, mentres al davant, migpartint a la vista el cos de la mula, hi anava la vara o camèlia. Aquella, la mula, m'havia reeixit molt natural, a mon entendre. Estava composta per dos òvals; un de gros, travessar sobre la plana —el cos—, i un de petit, enganxat a la punta d'aquest, que era el cap, magnificat amb dues llargues orelles —malgrat les exigències del perfil, me sembla que aquí havia duplicat, potser per haver-me ofert la cosa majors facilitats. Completa la imatge el corresponent ram de cua i dos a manera de tubs —una pota del davant i una del darrera— acabats amb un eixamplament triangular, amb la base a terra. Eren els cascs de l'animal, una mica estilitzats tal volta, potser presentint altres estilitzacions que havia de semblar el temps, de conxorxa amb genis no menys fantasiosos que jo, en nostres sales d'exposició, per allà en la infància del segle.

Dintre la diligència, entre detalls més vulgars, se veia un carabiner, amb la cara de perfil, com se suposa, un bell quepis al cap i una carabina, *amb baioneta calada*, al costat. Per arrodonir la composició, l'atravessava de banda a banda el fil del telègraf... amb els parts penjats en ell, mateix que una bugada estesa. Jo n'havia sentit parlar, del telègraf, però ¿com havia de somniar, pobrissona de mi, que les comunicacions que el fil trametia no fossin visibles? Per a les criatures rumiadores i excessivament tímides, com era jo, l'anar-se emparant dels coneixements sens preguntar res i sens que res els fos explicat, constituïa un gran problema, a voltes un terribilíssim problema.

Animada per lo bé que m'havia eixit el *quadro* de la diligència, un dels més compromesos de la meva ambició artística, aquesta se feia més exigent i agosarada. Les planes dels llibres ja em semblaven insuficients, i si bé amb plena innocència, vaig començar a somniar en més arriscades empreses.

Aleshores els sabaters havien començat a posar de moda unes estranyes sabates, que tenien la puntera molt ampla, rellevada i escapçada a l'estronc, com per virtut d'un sec cop de tallant. Eren, a lo que semblava, el comble de l'elegància i només les portaven els que venien de fora o els que hi anaven sovint, car els crispins de la vila no les feien encar.

La forma original d'aquelles sabates devia fascinar-me, per quant vaig estudiar-les amb tota cura, i en conseqüència, de seguida, llapis en mà, vaig tractar de reproduir-les sobre el paper. Mes allà foren els treballs! Que *una cosa es el pintar y otra el querer* perquè va plantejar-se'm de nou el conflicte de les rodes de la diligència, però ben altrament aguditzat; tan aguditzat, que fins va semblar-me insoluble. En efecte; amb les dues rodes desiguals, penjades de dos aparells sostenidors d'idèntica longitud, hauria estat impossible de tot punt que la diligència hagués rutllat horitzontalment, com era de llei; però jo havia lograt esquivar la dificultat emprant dos recursos enginyosos: el primer era sostenir la diligència en posició normal mercès al sustentàcol del *descans* o peu dret; i el segon, figurant el vehicle aturat. Però amb aquelles sabates de punta carrada no hi valien *descansos* ni subterfugis de cap mena, perquè la trampa hauria quedat massa a la vista, amb gran desprestigi meu i ultratge a la versosimilitud. Perquè el llegidor se faci càrrec de la meva situació i dels mals de cap amb què m'enfrontava, no hi haurà com fer esquemes rudimentaris de les sabates en el decurs del meu complicat i treballós estudi.

Primer temps: Aquestes eren les característiques generals de la sabata —o botina, com ne deien. Està bé de forma, té la seva puntera rellevada i escapçada; té les seves gomes als costats i els tiradors, en forma de baga, als extrems superiors del davant i del darrera... Sembla que no hi manca res i, amb tot, al mirar-la, trobo que hi ha un quelcom que m'inquieta, una recòndita anormalitat mortificadora. [dibuix 1] Després de mirar-la molt, a la fi vaig caure-hi. Hi mancava el taló! En aquell temps, el calçat, tant masculí com femení, portava uns regulars aditaments enlairadors i no era possible esquivar el figurar-los en la meva reproducció. Però vaig restar desolada per l'entrebanc. Rumia que rumiaràs, de la ingrata tenebror desorientadora, brollà, a la fi, l'espurnic d'una idea. Empunyo coratjosament el llapis... [dibuix 2] Segon temps de l'assaig: Ja he enganxat el taló, però al considerar de nou i detingudament l'obra, se me pleguen les ales del cor. Ave Maria Puríssima! Aquella botina tampoc està resolta com cal, perquè els senyors —únic estament que les usava d'aquella forma— petjaven de pla, no sols posant el taló a terra, sinó el taló i la punta a la vegada, i de la manera que jo havia dibuixat la botina això era cosa impracticable. S'imposava una revisió a fons del procés. [dibuix 3] Noves meditacions angunioses i tercer temps en la recerca de la solució: Ara, punta i taló tocaven a terra ensems, però... no hi descansaven en sa integritat, com era de llei; i, sobretot, aquella cama decantada endavant! El que hi fiqués la seva en una sabata d'aquella conformitat, hauria de caminar gairebé ajocat, com si anés a collir quelcom del sòl... Oh, vida dels inventors, dels recercadors de tota cosa, com deu estar plena d'amargantors insospitades, topant i retopant sempre l'enfervorida esperança amb la geladora decepció!... D'aquells llunyans records infantils, se'n desprèn, per a mi, una vívida lliçó, una clara evidència i fins una experiència dolorosa, que m'han ensenyat a tenir paciència i mansuetud davant el fracàs o la inutilitat de l'esforç; car, de bella hora i en aquest mateix afer de les botines, vaig ben passar la meva! Però és allò que diuen els castellans: *no se pescan truchas a bragas enjutas*, si bé asseguren ensems, més aconhortadorament, que *no hay mal que cien años dure*. Anc que no ho recordo precisament, suposo que el meu no en duraria pas gaires, d'anys —jo en tenia tan poquets, aleshores!—, potser dies tan sols, però a l'arribar-ne un de determinat, no sé a través de quins dubtes i avatars, fou el cas que, de repent, vaig obtindre la victòria, com podrà comprovar-se per aquest mateix esquema: [dibuix 4] Eureka! Això era, a la fi! La cama s'aguantava dreta, i sola i taló reposaven a la vegada sobre el pla de la terra, i el conjunt era, de més a més, d'una elegància perfecta. El petimetre més exigent no hauria refusat calçar-se una botina parescuda. Era meravellós! ¿Com no se m'havia acudit més aviat aquella solució tan senzilla i escaient del petit pontet entre taló i sola? Mes en aquella època jo no tenia esment encar de l'ou de Colom; per això me semblava tan pregonament sorprenent la meva troballa. El cap decantat i els ulls fixes, amb una mena de perlesia de fascinació, vaig contemplar aquella obra del tot reeixida i una erupció d'íntim i càlid entusiasme m'envaí sobtadament. Oh, Déu, quina idea, quina altra idea encar i de quina magnitud, acabada d'aflorar en mon cervell!

Era a darrera hora de la tarda —això sí que ho recordo com si acabés de passar tot just. Vaig anar en requesta de la meva àvia...

—Padrina... —Tots els petits l'hi dèiem, perquè m'ho era a mi.— ¿Vol fer el favor de donar-me dos *quartos*?

—¿Què n'has de fer dels dos *quartos*?... —preguntà a son torn, fredament, tombant una mica el cap, amb son aire seriós, per mirar-me.

—Són per a comprar un llapis...

—¿Un altre llapis? —replicà, estranyada—. Si fa quatre dies que en vas comprar un! — Val a dir que jo en feia gran esmerç, de llapis.

—Ja l’he acabat —vaig declarar, resolta, sens cap mena de vacil·lació, malgrat que jo no tingués costum de dir mentides i que en aquella ocasió guardés encara a la butxaca un bon tros de llapis. Però aqueixes, les ocasions, són altament desmoralitzadores i performen les accions humanes sens que els pobrets mortals se’n donguen compte. I aquella gran idea que se m’havia acudit reclamava imperiosament la possessió d’un llapis sencer... quant menys.

La meua àvia, benignament, enc que seriosament, com sempre, va donar-me els dos quartos. Em mancà temps per volar fins a Can Tresets, una revenderia de tota mena d’articles que hi havia al final del bloc de cases fronter al nostre, al tombant a la plaça de la iglésia, darrer límit permès a mes excursions foranes sens *rodrigón* o *dueña*. Ja en possessió del meu tresor, vaig tornar a casa i mentre la minyona parava taula pel sopar, vaig agafar un ganivet —un d’aquells ganivets de mànec blanc i polit, que vegí usar a casa durant tota la meua infantesa i que qualsevol podia traure de l’armari raconer, per lo que, a fi de que no ens hi *féssim mal*, semblaven no tenir la fulla buidada i tallaven fi, segons expressió del servei, lo mateix que un genoll de dona; i allà, ficada en qualque racó més o menys dissimulat, vaig començar, malda que malda amb aquell instrument tan poc idoni, a fer punta al llapis... Així m’atrapà el sopar i, en havent sopat, l’hora d’anar al llit. I l’endemà, a les set del matí, ja estava llevada. Les minyones menjaven a la cuina; a la meua mare solien portar-li el xocolata a dalt; la meua àvia, si volia prendre quelcom, ja ho hauria pres; el meu pare, per llevar-se tard, no solia esmorzar, i els petits encara dormien. El menjador, per tant, quedava a la meua disposició, lliure d’intrusos...

Aquella era la meua! Sens dir mot a ningú, vaig ficar-m’hi, procurant no cridar l’atenció i ajustant bé la porta darrera meu. I com tothom tenia la seva feina a fer en aquelles hores, ànima vivent no reparà en les meves maniobres, o, si van adonar-se’n, no en feren cabal. Era gairebé la de dinar quan la porta tornà a obrir-se, i el que ho féu —no recordo qui—, restà esmaperdut, com hi restaren, per torn, tots quants seguiren al primer. No n’hi havia per menys!

Corria tot al volt del menjador una ampla faixa o sòcol de virolades rajoles de València i el rest de les parets estava emblanquinada e impecablement blanca. Doncs bé; sobre aquella blancor, impol·luta ahir, se dreçava avui, entre l’armari raconer i la paret mitjancera de la cuina, una imatge negra de més de tres pams d’alçària; una imatge testa, enrampada, solemne, hieràtica... Duia calat, en perfecte equilibri, un barret de copa —aleshores encara els senyors ne duïen, quant menys els diumenges per anar a missa—, una levita tancada d’alt a baix, un gran bastó a la mà, a l’extrem del braç testament estirat i... les famoses sabates de punta carrada i el pontet arquejat entre planta i taló —per elles, precisament, s’havia fet la festa!—; un pontet tan alt i ample, que el seu emplaçament se n’enduïa ben bé el terç de la peça. El senyor lluïa uns espessos bigotis i barba —novetat absoluta en les imatges fetes per mi en aquella època—, un ull meravellós, d’una grandària fantàstica, obsessionant, i a la mangala, accentuadament més gruixuda de dalt que de baix, un puny o manella com una bola de billar.

A fi que el braç no es confongués amb el cos de la levita —molt cenyida, aquesta, de cintura, i molt acampanada de faldó— era d’una negror més esvaïda, ja que no se m’havia ocorregut, per a fer-lo destacar, mellor procediment, com, per exemple, resseguir-lo d’un traç més ferm.

La mangala, vertical, tot davant dels peus i aquests, l'un darrera l'altre i mirant de punta a la cuina, el senyor semblava caminar lentament, ceremoniosament, com si anés a la professó, pel cantell mateix de l'arrimader de rajoles...

Fer miracles no és cosa usual entre els humans; per això el que en fa un deu ésser el primer en meravellar-se'n. A mi me n'havia eixit un a la impensada i el meu enlluernament no tenia límits, en bona fe sia dit.

Els peus sobre la cadira del papà, que era el que la tenia de seient més ample, havia començat a dibuixar enlaire, enlaire i a bell ull, pel barret de copa, el *meu senyor*, després havia anat baixant i prosseguint la tasca instintivament, sens prendre mida alguna, i amb tot —¿voleu cosa més sorprenent?— el senyor havia quedat acabat just just ran d'arrimader. Potser, en bona llei de proporció, havia tingut, per a lograr tal efecte, que escurçar, instintivament, una miqueta més del degut les cames, en relació amb el tronc, però el cas era que el senyor estava allà de cos enter i en tota senceresa, sens que hi manqués titlla ni vírgula.

Ullpresa, embadalida, abstreta, anegada en les ubriagueses de ma potència revelada, jo contemplava la magnitud de la meva obra, amb la mateixa admiració e imparcialitat generosa que si fos obra d'altri. Gairebé no podia concebre que allò hagués eixit de les meves mans. El cabell esperrucat, la boca ben negra de tant sucari el llapis, el cuany d'aquest fortament oprès encar entre els dits entumits, de tantes hores passades subjectant-lo, jo assistia, pot dir-se que sens donar-me'n compte, tan enfonyada estava en mi mateixa, a l'explosió admirativa que havia desfermat el meu triomf. Perquè ho fou, un triomf esclatant, absolut, aquell; incomparablement de major magnitud i envergadura que els que, fins aleshores, havia assolit entre les nenes de l'escola.

La primera serventa —m'apar confusament que fou la cuinera—, a l'entrar al menjador i sorprendre la novetat escaiguda a la paret i l'estampa desordenada que oferia ma persona, després de fer a soles mil extrems, havia cuitat a cridar a les altres serventes; de seguida s'hi ajustaren les altres dones de la casa i el xivarri fou general. Tothom se feia creus de la meva habilitat —«Senyor!, una criatura tan petita!»— i trobava ensopegadíssima la meva pensada d'ornar la paret nua del menjador: i lo que més alabaren, a cor, fou la naturalitat del personatge... Quant cert és que en els estadis humans, lo que diversifica a les criatures no és tant la naturalesa com la cultura. Si totes aquelles dones, d'edats i d'enteniments diversos, haguessin tingut esmes d'amor a l'art, totes haurien interpretat com jo lo que veien, totes haurien traduït ses visions com jo acabava de traduir la meva.

De sobte, l'actitud de la meva àvia, que, com sempre, s'havia presentat sens anunciar amb el més mínim remor sa presència, me sorprengué enmig d'aquell lapse d'abstracció venturosa.

Dreta, a un pas de mi, tenia l'esguard clavat en la meravella de la paret. Vaig aixecar el meu, sangglaçada. Fins aleshores, jo havia estat tan plena de mi mateixa, tan immersa en mi mateixa, que tota altra cosa se m'havia fet estranya, inexistent. La meva fantasia i les peripècies del meu titànic esforç se m'havien endut enterament del món sensible i remuntat vers regions quimèriques, de la més pura irrealitat, on se perd el sentiment i el control dels propis actes. La sola presència de la meva àvia, me capbussava, de cop i volta, a terra, amb un terrible catacruc. Car, precisament, la meva àvia era tot al revés de l'abstracció: era la responsabilitat conscient feta dona, un quelcom misteriós e imposador materialitzat.

Vaig fitar l'esguard en el seu rostre, amb temorenc astorament. En l'habitual expressió de suau solemnitat, hi relluïa ara un espurnic

insòlit, quina naturalesa aleshores no vaig saber esbrinar, però que ara, rememorant, jo diria que era més aviat de sorpresa complascuda que d'altra cosa. De totes maneres, no era una expressió declaradament hostil. El cor va eixamplar-se'm.

Però en aquestes i abans de que la meva àvia hagués dit mot, van entrar en el menjador, a una, el papà i la mamà.

Sempre que el meu pare se llevava tard, baixava malhumorat i amb les celles arrufades. Aquell dia no constituí una excepció. A la vista del concurs extraordinari prop de la taula, a mig parar encar, tingué un gest d'estranyesa. «¿Què passa?», preguntà, mirant de l'un a l'altre. Vuit o deu ninetes pipellejants encaminaren les seves cap a la paret. Sota les celles tofudes, els dos botons de blau intens s'encallaren enmig dels parpres amplemunt esbatanats. Un alegre baticor acabà d'asserenar-me els sentits i una folla esperança desplegà davant meu, en l'espai, ses rosades i mirífiques ales... Com que la meva àvia, *amb tot i ésser la meva àvia*, no havia dit res en contra, de segur que el papà aprovaria la meva, diguem-ne, entremaliadura. Tampoc ell va obrir boca, de moment, per lo sobtat que es quedà... Mes, abans de cinc minuts, el menjador se n'entrava, als esclats formidables de la seva veu, potent com un ressò de tronada, i la meva rosada esperança n'era foragitada ignominiosament, esplomissada, futralejada, convertida en un parrac. És el trist destí de les esperances infantils... No crec haver sofert en la vida un daltabaix tan gros i tan complert!

El meu pare era un ver instintiu i quan se desfermava no tenia aturador. L'escena, per tant, fou com per deixar memòria. Per tothom n'hi va haver; en primer lloc, per a mi, com a perpetradora del delictes; després, per les minyones, per haver-me'l deixat perpetrar; i finalment, anc que de manera més velada, per la meva àvia, la qual, completament innocent com era, no obrí boca ni per a defensar-se, deixant, amb austera impassibilitat, que passés l'estup injustíssim; que no passà sens que fos donada l'ordre inapel·lable de traure de seguida d'allà aquella porqueria i no se'm girés de dreta a esquerra la cara amb uns revessos ben donats. Crec que fou l'única vegada que el meu pare em pegà de debò; almenys no tinc clara memòria de cap altra. I és que cap altra podia ésser-me tan dolorosa com aquella, i no, precisament, per la sola escoïssor de les bufetades en si, sinó per quelcom pla més greu que va acompanyar-les i seguir-les. Que fou, no menys, el fet de que la meva mare, amb el rostre contret i els ulls plens de llàgrimes, per a evitar que prengués més peu la rauxa del seu marit, agafés de la taula un ganivet —un d'aquells elegants ganivets de mànec blanc, que, de consuetud, no tallaven gens, però que en aquella desgraciada avinentesa, oficiaren a la perfecció de guillotina per a escapçar despietadament la més entranxyable il·lusió que haja nodrit el cor de criatura nada—, i tremolant-li visiblement les mans, se posés a raspar la imatge extraordinària de la paret, començant pel barret de copa.

Un aüc furibond, de follia talment, s'escapà de la meva gorja.

—No!... No!... No!... —cridava, desesperada, estirant els braços, en el paroxisme del dolor, entre espetec i espetec de les bufetades; mes el dolor no era pas produït, com semblà creure el meu pare, per l'ultratge del càstig, sinó pel de la destrucció de la meva obra.

Veure-la desaparèixer gradual però inexorablement de la paret, entre els meus udols i la reprovació silenciosa però ben capible de la meva mare i de la meva àvia, tingué la virtut d'alçapremar totes les meves potències, de desbocar totes les meves possibilitats de rebel·lió. En vista de lo qual, el meu pare, més enrabiat encar, se desfogà amb major delit. Fins que la meva àvia, escruixida, no pogué estar-se d'intervenir-hi, clamant severament: «Aquest infant tindrà un treball!», i arrabassant-me sens contemplacions de les mans del meu pare, acotà el meu cos contra el d'ella i passant-me el braç pel coll, m'amoixà amb un persistent fregadís de mà la galta encesa i tota xopa de llàgrimes. Pensant-hi ara, és com si revisqués aquella llunyana escena, d'una intensitat punyent! Que quan, amb fred, amb tenebrós horror,

vaig veure desapareguts per arreu fins els darrers vestigis del *senyor* aquell de les meves penes i fadigues, deixant sols en el lloc que havia ocupat una nafra repugnant, una mena de llebrosia acusadora, un ingratiŀssim escrostonament, coagulà en mon coret pueril un quelcom corrosiu que mai més s'havia d'esvair, ans que s'endurí i crestallitzà definitivament amb el temps.

Quasibé totes les petites ocurrències de la meva primera infantesa han influít en ma manera d'ésser quan major, m'han deixat un sediment de positives conseqüències que, poc a poc, han anat performant i arrodonint el meu caràcter. De la facècia del menjador me'n quedà una, de primer confosa, després clara i definida, aversió, una antipatia indesviabile pels temperaments arruixats e intemperants, que es lliuren inconsideradament als seus impulsos, sens abans mesurar-ne la raó d'ells o d'altri, i ensems una violència agressiva. De bones en bones me deixaria prendre fins la camisa, que es diu, però a males me sentiria capaça de fer cara fins al mateix mal esperit. Per això, si hagués viscut en temps del paganisme, jo hauria aixecat un temple a la Devesa Criança, i, per tant, tinc per la més fina flor de les relacions entre humans l'amistat, per estar assentada sobre fonaments de la igualtat en drets, ensems que lliure de tota supeditació íntima, sia per raons d'afecte o no, als imperatius de qualsevulla tirania.

Partint del cas meu esmentat i d'altres semblants, una nova evidència se m'imposà d'horeta: la de la manca de finor i de lucidesa espirituals de què donen prova molts homes en sos tractes amb els infants. Són aquests, tots ells, polpa sensible d'una gran i exquisida sensibilitat, eriçada de dignitats hiperestèsiques i d'apetències amoroses, púdicament velades; un tan afinat i sotilíŀssim instrument que vibra al més lleu contacte i que el més lleu contacte irreflexiu pot descompondre, quan no estropellar o malmetre per arreu. Doncs bé, poques vegades, per part dels grans, i particularment per part del pare, del mestre, del superior, en qualsevol ordre de jerarquies, aqueixa cosa extremadament delicada és tractada amb la més elemental delicadesa, amb la més elemental discreció. Els desastres físics, morals e intel·lectuals —morals sobretot— que aquesta orbesa ha produít i produirà, segurament, són in comptables. La meva mare i la meva àvia sí que en sabien, i a fons, d'aquestes coses. A la tendresa assenyada i al lluc sotilíŀssim d'elles dec lo més i mellor que hi ha en mi. Mercès, a totes hores les hi en ret mon cor! Compadides del meu afrós desconhort, després de l'afer del menjador i d'enraonar-s'ho elles dues, quan el papà se'n va haver anat al cafè, la meva àvia me signà que la seguís cap al jardí i allà, abraçant d'un ample gest el pany de paret que hi havia entre la pomera de vora la finestra i el primer llimoner, féu, a baixa veu, com si me confiés un secret:

—¿Veus?... Encar hi hauràs guanyat... Tot aquest tros serà per a tu i podràs dibuixar-hi lo que vulgues...

I, en efecte, d'aquella hora enllà, durant anys, fou aquell el meu àlbum d'estudis. De primer foren, aquests, senzillament al llapis. Mes, aviat, quan el meu avi patern ens féu present, als meus germans i a mi, d'una bella capsa de pintures a l'aquarel·la, vaig realçar els dibuixos amb el color. I aleshores ja les composicions foren més grans, tant en les pretensions com en tamany. Per aquella època, ja el pur instint —la prehistòria—, havia degenerat, s'havia contaminat de civilització. Encar donava, de tant en tant, alguna abrivadeta de fantasia, però els plats forts de la paret foren ja, en sa major part, còpies o recomposicions d'estampes diverses, d'il·lustracions de novel·les sentimentals o històriques, de gravats de revistes obiradores, degudament ampliats i enriquits de detalls *ad libitum*.

Lo dit, la prehistòria, tan dreturera i saborosa, havia estat superada, vençuda per arreu.

Com que els colors de la capsa de l'avi —capsa que encar guardo en aparença intacta, malgrat el llarg temps que vaig usar d'ella— no m'haurien donat per a omplir aquelles grans extensions a l'abast del meu desenfrè pictòric, vaig enginyar-me per economitzar-les sens que

en valgués de menys la vàlua del meu treball.

Els fons obscurs els campia amb negre fum dissolt en aigua —que a la primera pluja rebaixaven sensiblement el to— i quan se tractava d'un quadre amb tots els ets i uts, el cenyia amb un marc pintat a l'oli.

Aleshores ens començaren a fer aprendre de solfa. El mestre —un excel·lent mestre, per cert, malgrat sa modèstia— era cadirer ensems que músic —amb la seva alegre bonhomia (que ell sí que no era pas aspre i desconsiderat, com tants altres homes, sobre interessar-se pels meus esplais)—, i al veure que quasi cada dia tenien que arrabassar-me del meu àlbum per entrar a donar la lliçó, me forní qualque volta un poc dels colors amb què pintava les cadires, sobretot groc, destinat a escarnir el daurat de les motlures, i el negre que tenia que acompanyar-lo; un negre molt lluent per contenir vernís.

Veig, talment, com si encar els tingués davant dels ulls, en l'amplada d'aquell espai entre la pomera i el llimoner, l'elegant silueta d'un Romeo, amb sa ploma en el casquet, i embolcallat en un fastuós mantell blau; un naixement de Jesús en l'establia, amb mitja dotzena de figures entorn; una gran peça —aquesta, de ver compromís, per lo que anava emmarcada amb la faixa més ampla en groc i negre— amb Julieta abillada amb el vestit blanc de núvia, ressuscitant, en la cripta del mausoleu i sostinguent en sos braços l'aimat, agònic per efecte del verí que havia pres creient morta a ella; i, finalment —car no recordo les altres obres mestres espargides en desordre per la paret—, una composició absolutament original, sens titlla de plagi o còpia. Figurava en ella un ase de pèl roig i tot esborrifat, amb llargues orelles —encar devia perdurar l'atàvica suggestió de la mula de la diligència—, al que esquilava un gitano, somrient. Aquest, curosament perfilat, lluià unes grosses patilles, un barret calanyès a estil bandoler de Sierra Morena, calces de campana i unes estisores descomunals, que enlairava decorativament en la mà dreta. Aquesta joia era l'encís de la canalla que venia a jugar a casa, dels jornalers i dels pagesos que s'esqueien a entrar al jardí. Tots, per llecs que fossin en coses d'art, entenien que *allò* rogenic era un ruc i aquest home de les tises, un gitano fet i dret; i tots, a cor, alabaven la *naturalitat* de la parella, que *talment semblava que parlés* —gratificació arbitrària, que afavoria extraordinàriament al ruquet—; *naturalitat* com la que, antany, havien remarcat les minyones en el *senyor del menjador*, lo que semblava insinuar que en l'instint de l'artista, reforçat ja per la visió directa del natural, pollava qualque incipient disposició per a la pintura, disposició que, d'existir, va follar-se en germen, amb gran recança meva.

Allà, encar, sota capes i més capes de calç, jau colgada, ensebollida per arreu, l'antiga pinacoteca pueril.

Barcelona, 15 de juliol del 1944

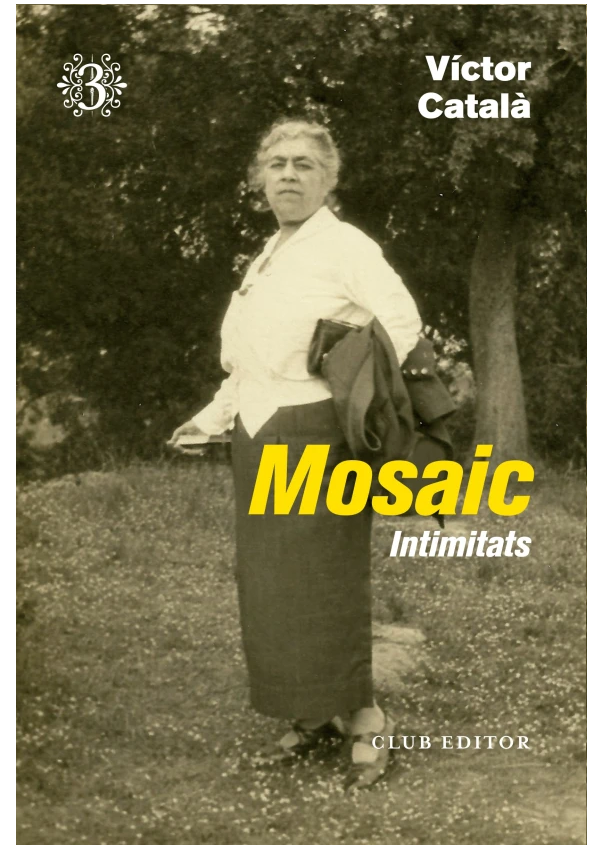
Avançament editorial gentilesa de Club Editor

Categoria : L'avançat

Etiquetes : Víctor Català

**Víctor
Català**

Mosaic
Intimitats

CLUB EDITOR